

Μάθημα 63ο

Ἡ φιλαντία τοῦ Ἀδάμ.

Δημιουργία ὑποσυνειδήτου στὸν Ἀδάμ (Α')

Ἔἴδαμε ὅτι ὁ Ἀδάμ ἄρχισε νά κατηγορεῖ τήν Εὐά-
στον Θεό ὅτι αὐτή φταίει. Πόσο μᾶς θυμίζει ἐκεῖ-
νη τή συμπεριφορὰ πού συναντᾶμε στά μικρά παι-
διά, πού ὅταν τά μαλώσουμε γιά ἓνα παράπτωμά
τους, σπεύδουν ἀμέσως νά ποῦν δέν φταίω ἐγώ· αὐτός,
αὐτή...! Θά λέγαμε ὅτι ἔχουμε πλήρη τήν εἰκόνα τοῦ Ἀ-
δάμ σ' ἓνα μικρό παιδί.¹

Ὁ Ἀδάμ λοιπόν ἄρχισε νά κατηγορεῖ τή γυναῖκα
πού τοῦ ἔδωσε ὡς συντροφιά ὁ Θεός – γιά τήν ὁποία
μάλιστα εἶχε πέσει σέ μελαγχολία, ὅταν ὁ Θεός δέν τήν
εἶχε δημιουργήσει ἀκόμη – καί τώρα εἶναι ἕτοιμος νά

1. Κάποιοι ἐκκλησιαστικοί Πατέρες πιθανολογοῦν ὅτι ἡ ἡλικία
τῶν πρωτοπλάστων ἦταν ἡ νηπιακή. Βλ. ἄγ. Εἰρηναίου Λυῶνος,
*Κατὰ Αἰρέσεων, Ἑλεγχος καί Ἀνατροπὴ τῆς Ψευδωνύμου Γνώ-
σεως*, Βιβλίο 4ο, PG 7, 1105CD: «Εἰ δὲ λέγει τις ... οὐκ ἡδύνατο ὁ
Θεὸς ἀπ' ἀρχῆς τέλειον ἀναδείξει τὸν ἄνθρωπον ... ὁ δὲ ἄνθρω-
πος ἀδύνατος λαβεῖν αὐτό· νήπιος γὰρ ἦν.», Θεοφίλου Ἀλεξαν-
δρείας, *Πρὸς Αὐτόλυνον* 2, 25, PG 6, 1092AB: «Τῇ δὲ οὔσῃ ἡλικίᾳ
ὁδε Ἀδὰμ ἔτι νήπιος ἦν.», καί π. Ἀθανασίου Μυτιληναίου, *Ἡ Γέ-
νεσις, Τόμος Γ', Μάθημα 31ο*, ἐκδ. Ἱερῶς Μονῆς Κομνηνείου,
Στόμιον Λαοῖσις 2018, σ. 156 κ.ἐ.

τήν ἀποπέμψει! Δηλαδή, μέ ἄλλα λόγια, ὁ Ἀδάμ παρουσιάζει μία ἀνωριμότητα ἀγάπης, ὅπως λέγαμε τήν περασμένη φορά. Καί ἐξηγούσαμε καί λέγαμε ὅτι ἡ ἀγάπη, ὅπως σημειώνει ὁ ἀπόστολος Παῦλος, «οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς»², ἡ ἀγάπη δέν ζητάει τά δικά της· ἡ ἀγάπη θυσιάζεται.

Θά μπορούσε δηλαδή ὁ Ἀδάμ, παρότι ἔφταιγε καί ἡ Εὗα, ἀναμφισβήτητα, θά μπορούσε νά πεῖ στόν Θεό: *Ἐγὼ φταίω. Ἐγὼ! Δέν φταίει ἡ γυναίκα μου· μόνο ἐγὼ φταίω!...* Τί λέτε; δέν θά συγκινοῦσε τόν Θεό αὐτή του ἡ συμπεριφορά;

Ὑπάρχουν ἄνθρωποι πού ἔχουν μία ὠριμότητα· καί αὐτή τήν ὠριμότητα βεβαίως δέν τήν προβάλλουν μόνο στό θέμα τῆς συζύγου, ἢ τοῦ συζύγου ἀντίστοιχα, ἀλλά καί γενικότερα ὅταν ἀναλαμβάνουν μία γενική κατακραυγή προκειμένου νά περισώσουν τόν ἄλλο ἄνθρωπο. Αὐτό δείχνει μία ὠριμότητα συναισθηματική, μία ὠριμότητα ἀγάπης, καί εἶναι πάρα πολύ σημαντικό.

Ἀλλά, ἐπίσης, ὁ Ἀδάμ εἶναι ἀδικαιολόγητος γιά ὅ,τι εἶπε στόν Θεό, γιατί θεώρησε τά λόγια τῆς Εὗας πιο ἀξιόπιστα ἀπό τά λόγια τοῦ Θεοῦ. Αὐτό εἶναι κάτι πού τόν καθιστᾷ τελείως ἀδικαιολόγητο. Ὅφειλε ὁ Ἀδάμ νά διορθώσει τή γυναίκα του καί νά τῆς ὑπενθυμίσει τήν ἐντολή τοῦ Θεοῦ· νά τῆς πεῖ: *Τί εἶπε ὁ Θεός;...* Ἀλλά, δυστυχῶς, αὐτό ὁ Ἀδάμ δέν τό ἔκανε. Καί ἐνῶ εἶχε εἰδοποιηθεῖ νά μή γευθεῖ ἀπό τόν καρπό, γνωρίζοντας τίς συνέπειες τῆς παραβάσεως, βρέθηκε σέ μία ἀδυναμία, τό λησμόνησε, καί ἔφθασε νά παρασυρθεῖ ἀπό τήν Εὗα.

2. Α΄ Κορ. 13, 5.

Ἀκόμη, ὁ Ἀδάμ λησμόνησε ὅτι ἦταν ἡ κεφαλή τῆς γυναίκας· γι' αὐτό, καί ἐπειδὴ ἀφέθηκε νά παρασυρθεῖ ἀπὸ τὴν Εὐά, ἀνατράπηκε ἡ φύση τῶν πραγμάτων.

Ὁ ἱερός Χρυσόστομος λέει πάνω σέ αὐτό τό σημεῖο: «Διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ τὴν τάξιν ἅπασαν ἀνέστρεψας, ἐν τούτοις εἶ νῦν, ὁ πρὸ τούτου τοσαύτη δόξη περιβεβλημένος.»³. Γι' αὐτό, ἐπειδὴ ἐσύ ἀνέστρεψες, ἀναποδογύρισες ὅλη ἐκείνη τὴν τάξη πού ὁ Θεός εἶχε ὀρίσει, ὅτι ἐσύ εἶσαι ἡ κεφαλή τῆς γυναίκας, γι' αὐτόν τόν λόγο εἶσαι τώρα ἔτσι, βρίσκεσαι στὴν κατάσταση πού βρίσκεσαι· καί ἔτσι εἶσαι πράγματι ὑπεύθυνος, πού πρὶν ἀπὸ αὐτό εἶχες περιβληθεῖ μέ τόση δόξα. Δέν λογάριασες ὅτι ἔπρεπε νά κρατήσεις τὴ θέση σου.

Πολλές φορές νομίζουμε ὅτι ἂν κρατήσουμε τὴ θέση μας, ὅποια καί ἂν εἶναι, αὐτό εἶναι ὑπερηφάνεια· καί γιὰ νά δείξουμε δηθὲν ταπεινοφροσύνη, ἀλλάζουμε ρόλους στὴ θέση πού κατέχουμε.

Σκεφτεῖτε δηλαδή μία μητέρα νά ξεχάσει ὅτι εἶναι μητέρα καί νά ἀρχίσει νά παίρνει ἓναν ἄλλο ρόλο ἀπέναντι στὰ παιδιὰ της. Λέμε πολλές φορές ὅτι ἡ μητέρα καί ὁ πατέρας πρέπει νά εἶναι φίλοι μέ τὰ παιδιὰ. Naί, ἀλλὰ αὐτό τό φίλοι θά τό βάζαμε ἐντὸς εἰσαγωγικῶν. Διότι, ἂν ὁ πατέρας σας καί ἡ μητέρα σας σταθοῦν φίλοι ἀπέναντί σας, ἐσεῖς οἱ ἴδιοι, τὰ παιδιὰ τὰ ἴδια, θά ξεγράσετε τοὺς γονεῖς σας, δηλαδή θά τοὺς ἀποδοκιμάσετε. Διότι τό παιδί θέλει τὴ μάνα του μάνα, καί τόν πατέρα του πατέρα, θέλει μιὰ αὐθεντία· θέλει νά αἰσθάνεται ὅτι οἱ γονεῖς του εἶναι γονεῖς του. Φίλους

3. Ὁμιλία εἰς τὴν Γένεσιν, ΙΖ', δ', PG 53, 139.

ἔχει, ἢ μπορεῖ νά βρεῖ πολλούς· γονεῖς ὅμως ὄχι. Τό παιδί λοιπόν θέλει νά αἰσθάνεται ἓνα αἶσθημα ὅτι ἔχει γονεῖς· γι' αὐτό βάζω τή λέξη *φίλος* ἐντός εἰσαγωγικῶν. Ἄλλο τώρα ὅτι ὁ πατέρας καί ἡ μητέρα θά ἀκούσουν τά παιδιά τους μέ ἓναν φιλικό τρόπο· ἀναμφισβήτητα. Ὅμως ἄλλο εἶναι τό ἓνα καί ἄλλο τό ἄλλο.

Θυμᾶμαι, κάποτε –μέ τ' αὐτιά μου τό εἶχα ἀκούσει αὐτό– πού ἓνας πατέρας ἔλεγε: *ἐγὼ βγαίνω περίπατο ἀγκαζέ μέ τόν γιό μου!* Καί ἔβγαιναν περίπατο οἱ δύο τους καί σαχλαμαρίζανε στόν δρόμο –καταλαβαίνετε– χαζομαρίζανε, πηγαίνοντας ἀπό ἄδω κι ἀπό ἄκει! Πατέρας καί γιός! Γιατί; ἐν ὀνόματι μιᾶς *φιλίας*, ὅτι ὁ πατέρας εἶναι φίλος μέ τόν γιό του!

Ἄν λοιπόν ξεχάσουμε τόν ρόλο μας, τή θέση μας, τά πράγματα δέν θά πᾶνε καλά. Ἄν ὁ καθηγητής ἢ ὁ δάσκαλος –ὁ ὅποιος, βεβαίως, πρέπει νά φέρεται μέ πολλή ἀγάπη στούς μαθητές του– ξεχάσει τόν ρόλο, τή θέση τοῦ δασκάλου, ἢ ὁ ἱερέας τή δική του, ὅτι εἶναι ἱερέας –πού βεβαίως θά πρέπει νά συγκαταβαίνει, νά κατανοεῖ– τότε, καταλαβαίνετε, τά πράγματα ἀναποδογυρίζονται.

Πιστεύω ὅτι κατανοήσατε τί θέλω νά πῶ. Μή παρανοηθῶ ὅτι λέω πῶς πρέπει κανεῖς νά ἔχει ἓνα τουπέ γιά νά κρατάει τή θέση του... Ἡ θέση δέν εἶναι οὔτε μιά καρέκλα οὔτε μιά στολή, ἀλλά εἶναι μιά κατάσταση ἀπέναντι στούς ἄλλους ἀνθρώπους. Καί ἂν αὐτό τό καταλάβουμε, τότε τά πράγματα πηγαίνουν πολύ καλά.

Ἡ διατήρηση μιᾶς θέσεως, ἐνός ρόλου, δέν καταστρέφει, δέν λυμαίνεται τήν ἀγάπη, τήν οἰκειότητα, καί οὕτω καθ' ἑξῆς. Ξέρω πόση οἰκειότητα θά δεῖξω σ' ἓνα

παιδί. Ἐάν δείξω παραπάνω, τό παιδί εἶναι ἀνώριμο καί θά ἀνεβεῖ στό σβέροκο μου. Εἴτε μάνα εἶμαι, εἴτε πατέρας εἶμαι, εἴτε ἱερέας εἶμαι, εἴτε δάσκαλος εἶμαι, θά ἀνεβεῖ στό σβέροκο μου τό παιδί! Καί τότε τί γίνεται; Πῶς μπορῶ ἐγώ πιά νά βοηθήσω τό παιδί παραπέρα; Διότι τό θέμα δέν εἶναι ὅτι μοῦ πῆρε τόν ἄερα τό παιδί, καί βέβαια δέν χάλασε καί ὁ κόσμος, ἀλλά εἶναι ὅτι ὁ-φείλω νά βοηθήσω. Ἐάν ἐγώ χάσω τή θέση μου ἀπέναντι στό παιδί, πῶς τώρα θά τό βοηθήσω; Εἶναι δυνατόν;

Νά λοιπόν τώρα ἐδῶ, ὁ Ἀδάμ χάνει τή θέση του. Διότι ἔπρεπε νά πεῖ στή σύζυγό του, στή γυναῖκα του, στήν Εὐά: *Ὅχι!... Τί εἶπε ὁ Θεός; Ὅ,τι εἶπε ὁ Θεός θά κάνουμε! Χωρίς δεύτερη κουβέντα. Εἶπε ὁ Θεός αὐτό! Δέν ἦταν κεφαλή τῆς γυναίκας;*⁴ Ὅφειλε λοιπόν, ὡς κεφαλή, νά ὑποτάξει τό σῶμα. Αὐτό ὅφειλε νά κάνει ὁ Ἀδάμ. Δέν τό ἔκανε.

Τό ἴδιο πράγμα συμβαίνει καί σήμερα δυστυχῶς, γιατί εἵμαστε ἀπόγονοι τοῦ Ἀδάμ καί κληρονόμοι ὅλων ἐκείνων τῶν τερτιπιῶν, καί τοῦ Ἀδάμ καί τῆς Εὐ-ας, μέ αὐτόν τόν διαβόητο φεμινισμό, ὁ ὁποῖος στήν ἐ-ποχή μας, εἰλικρινά, ἔχει ἀναποδογυρίσει τίς ἀνθρώπι-νες κοινωνίες.

Ἄκουσα, ἐπὶ παραδείγματι, νά λέγεται ὅτι θά γι-νόταν ἓνας πολιτικός γάμος, διότι ἡ σύζυγος, καί μάλι-στα μέ πανεπιστημιακό πτυχίο, δέν ἤθελε νά ἀκούσει στήν ἐκκλησία ἐκείνον τόν λόγο τοῦ ἀποστόλου Παύ-λου, πού εἶναι στήν ἀποστολική περικοπή τοῦ Γάμου,

4. Βλ. Ἐφ. 5,23. Κολ. 3,18. Τίτ. 2,5. Α΄ Πέτρ. 3,1. Α΄ Κορ. 11,3.

«ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβῇται τὸν ἄνδρα»⁵. Δέν τό ἀνεχόταν αὐτό. Ἀλλά αὐτό σημαίνει ὅτι τό σῶμα δέν ἀνέχεται τήν κεφαλή πού τό κυβερνᾷ, καί τότε ἔχουμε τά πάνω κάτω.

Βέβαια, πρέπει νά σᾶς πῶ ὅτι καί ὁ ἄνδρας, ἀπό κεφαλή τῆς γυναικός, ἐπηρεασμένος ἀπό τέτοιες καταστάσεις ὅπως ὁ φεμινισμός, κατάντησε ἄθυρμα τῆς γυναίκας, παιχνίδι, ἄβουλος. Καί βλέπετε σήμερα, στούς πολύ κοσμικούς κύκλους, –δέν ξέρω ἂν ἔχετε βρεθεῖ ποτέ σέ πολύ ἐξεζητημένους κοσμικούς κύκλους, πού συνήθως εἶναι σέ μεγάλα ἀστικά κέντρα– τί καμώματα κάνει μία γυναίκα, τί ἐγνώστρια εἶναι καί τί ἀπαιτήσεις ἔχει ἀπό τόν ἄνδρα της! Ὁ ἄνδρας της γίνεται ἓνα τίποτα, ἓνα σκουπίδι... πού τήν ὑπηρετεῖ ἀπό τό πρωί μέχρι τό βράδυ, καί ἀπό τό βράδυ μέχρι τό πρωί! Εἶναι φοβερό πράγμα αὐτό... εἶναι φοβερό! Γι' αὐτό λοιπόν τελικά ὁ ἄνδρας γίνεται ἓνα παιχνίδι στά χέρια τῆς γυναίκας.

Ἡ Εὐα πλάστηκε ὡς βοηθός τοῦ Ἀδάμ. Αὐτό δέν πρέπει ποτέ νά τό ξεχνάει ἡ γυναίκα. Ἀλλά βοηθός σέ τί; Ὅχι, βεβαίως, γιά νά πλένουν μαζί τά πιάτα καί νά σκουπίζουν μαζί τό σπίτι... Προσέξτε· αὐτό δέν εἶναι ἀνάγκη νά ἔρθει ὁ φεμινισμός γιά νά μᾶς τό πεῖ. Ἄλλο τώρα τό ὅτι ὑπῆρξαν καί κάποιες καταστάσεις τραβηγμένες, δηλαδή ἀποκλίσεις ἀπό μία σωστή τοποθέτηση τῶν πραγμάτων, ὅτι τάχα δέν πρέπει ὁ ἄνδρας νά βοηθάει στό σπίτι...

Μάλιστα, ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ ἐδῶ νά πῶ –γιατί δέν

5. Ἐφεσ. 5, 33.

τό λέω ἐγώ· τό λέει ὁ μέγας Βασίλειος, τό λέει ἡ Ἁγία Γραφή, ἡ Σοφία Σειράχ– δέν ἔχουμε παρὰ νά κοιτάξουμε τά ζῶα τί κάνουν σ' αὐτές τίς περιπτώσεις.⁶

Βλέπουμε τά χελιδόνια, ἐπὶ παραδείγματι, μαζί νά κτίζουν τή φωλιά τους, μαζί νά τή στρώνουν μέ πούπουλα, καί μαζί νά κουβαλοῦν καί νερό –γιατί δίνουν στά μικρά τους καί νερό, βάζοντάς τους στό στόμα καί κρατώντας το ἐκεῖ– καί φαγητό. Καί ὁ πατέρας καί ἡ μητέρα κουβαλοῦν στά χελιδονάκια, στά παιδιά τους, τά δέοντα, τά χρειώδη, τά ἀναγκαῖα. Καί οἱ δύο οἱ γονεῖς, ὅταν θά ἔρθει ὁ καιρός τά παιδιά, τά πουλάκια, νά πετάξουν, τά γυμνάζουν, τά βγάζουν ἀπό τή φωλιά, τά σπρώχνουν νά φύγουν ἀπό τή φωλιά, καί αὐτοί πᾶνε σέ παρακείμενα σημεῖα νά σταθοῦν. Πετᾶνε ἀπό τή φωλιά σέ ἓνα κοντινό σημεῖο, ἓνα μέτρο, δύο μέτρα, καί σιγά-σιγά βοηθοῦν τά μικρά τους νά ἀναλάβουν τόν ἀγώνα τῆς ζωῆς.

Εἶδατε; καί οἱ δύο οἱ γονεῖς! Δέν ἔχουμε λοιπόν παρὰ νά κοιτάξουμε σ' αὐτά τά ἴδια τά ζῶα, καί θά μάθουμε πολλά.

Ὅπως ἔχουμε καί τό ἀντίστροφο παράδειγμα. Ἔχουμε ζῶα στά ὁποῖα τό ἄρσενικό δέν ἐνδιαφέρεται ποσῶς γιὰ τό τί θά γίνει παρακάτω... τίποτα, καί ἔτσι ὅλη τή φροντίδα τήν ἀναλαμβάνει μόνο τό θηλυκό ζῶο. Ἔχουμε ἀκόμη καί μία χειρότερη κατάσταση, ὅταν τό θηλυκό ζῶο πρέπει νά φροντίσει νά προστατεύσει τά

6. Βλ. Σοφ. Σειράχ 26, 13-21, Μ. Βασιλείου, *Εἰς τὴν ἑξαήμερον, Ὁμιλία Ζ'*, PG 29, 160-161, ὅπως καί π. Ἀθανασίου Μυτιληναίου, *Ἡ Γένεσις, Τόμος Α'*, *Μάθημα 10ο*, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Κομνηνείου, Στόμιον Λαρίσης 2017.

μικρά του από τόν πατέρα, από τό αρσενικό ζῶο, ὅπως εἶναι τό κουνέλι, ὁ λαγός, πού μπορεῖ κάποτε νά πνίξει τά μικρά... καί οὕτω καθ' ἑξῆς.

Τί σημαίνει αὐτό; Ὁ Θεός μᾶς ἔδωσε ὅλες αὐτές τίς καταστάσεις γιά νά βλέπουμε ἐμεῖς οἱ λογικοί ἄνθρωποι, ἐάν δέν μπορέσαμε νά καταλάβουμε τόν νόμο τοῦ Θεοῦ, πῶς πρέπει νά μεγαλώνουμε τά παιδιά μας, πῶς πρέπει νά κινούμαστε. Ἀναμφισβήτητα λοιπόν θά πρέπει καί οἱ δύο οἱ γονεῖς νά βοηθοῦν στό σπιτικό τους. Δέν μπορεῖ ὅμως ἡ γυναίκα νά διατάζει τόν ἄνδρα νά κάνει κάποιες δουλειές. Δέν διατάζει ὁ ἕνας τόν ἄλλο· συνεργάζονται, κατανοοῦν, καί δουλεύουν μαζί μέσα στό σπιτικό τους.⁷

Ἀλλά ἡ Εὐα δέν εἶναι γι' αὐτό βοηθός τοῦ Ἀδάμ· εἶναι βοηθός γιά τόν σκοπό πού πλάστηκε ὁ Ἀδάμ· καί ὁ σκοπός αὐτός εἶναι ἡ θέωση.⁸

7. Κάποτε ἕνας προσκυνητής ρώτησε τόν ἅγιο Παῖσιο τόν Ἅγιο-ρείτη: *Γέροντα, πούος πρέπει νά κάνει τίς δουλειές τοῦ σπιτιοῦ; ἡ γυναίκα ἢ ὁ ἄνδρας;* γιά νά πάρει τήν ἀπάντηση: *Ὅποιος προλάβει πρῶτος... Αὐτός θά ἔχει καί τόν μεγαλύτερο μισθό!*

8. Βλ. π. Ἀθανασίου Μυτιληναίου, *Ἡ Γένεσις, Τόμος Β΄, Μαθήματα 18ο-21ο*, ἐκδ. Ἱ. Μονή Κομνηνείου, Στόμιον Λαρίσης, 2018. Ὅπως γράφει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ὁ ἄνθρωπος εἶναι «ζῶον ... τῇ πρὸς Θεὸν νεύσει θεούμενον» (PG 36, 324). Ὁ Θεοδώρητος Κύρου αἰτιολογεῖ: «Οὕτω καὶ θεὸς ὁ ἄνθρωπος ὠνομάσθη, ἐπεὶδὴ εἰκὼν προσηγορεύθη Θεοῦ.» (PG 80, 105D). Ὁ δέ μέγας Ἀθανάσιος λέει: «αὐτὸς γὰρ ἐνηνθρώπησε, ἵνα ἡμεῖς θεοποιηθῶμεν» (PG 25, 96). Κατὰ τόν μεγάλο Ρῶσο θεολόγο π. Γεώργιο Φλωρόφσκι, *θέωση* σημαίνει νίοθεσία ἀπὸ τόν Θεό (*Οἱ Ἀνατολικοὶ Πατέρες τοῦ 4ου αἰῶνα*, ἐκδ. Πουρναράς, Θεσ/νίκη 1991, σ. 69). Ὁ ἅγ. Γρηγόριος Νύσσης μάλιστα χρησιμοποιεῖ τόν ὄρο *ἀνάκρασις* γιά νά περιγράψει τήν ἔνωση τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Θεό (PG 44, 25). Βλ. *Ρωμ.* 8, 15. *Γαλ.* 4, 5. *Ἐφεσ.* 1, 4. Ἐπίσης

Γιατί ὁ Θεός ἔκανε τὸν Ἀδάμ; Γιά νά θεωθεῖ ὁ Ἀδάμ. Καί τώρα χρειάζεται ἕναν βοηθό γιά νά φθάσει σ' αὐτή τή θέωση. Τό δυστύχημα ὅμως εἶναι ὅτι τώρα πιά ἡ Εὐά, ἡ γυναίκα, ἀντί νά βοηθάει τὸν ἄνδρα στή θέωσή του –καί φυσικά καί τὸν ἑαυτό της νά βοηθᾷ στή θέωση, γιατί κι ἀπὸ ἐκεῖνον βοηθιέται ἡ γυναίκα– ἀντί γι' αὐτό, τὴν βλέπουμε νά γίνεται σκάνδαλο, ἐμπόδιο στή θέωση τοῦ ἄνδρα της.

Ἔτσι, ὁ γάμος, ἀντί νά γίνεται –ἅς μοῦ ἐπιτραπεῖ νά τό πῶ μέ μία σύγχρονη ἔκφραση– ἕνα λιμάνι ὑπήνεμο, ἀντί νά γίνεται ἕνας χῶρος ἱερός πού θά βοηθήσει ὁ ἕνας τὸν ἄλλο νά φθάσουν στή σωτηρία –γιατί αὐτὴ εἶναι ἡ θέωση– δυστυχῶς γίνεται ἕνας χῶρος ὅπου ὁ ἕνας ἐμποδίζει, ἢ καλύτερα σκανδαλίζει τὸν ἄλλο, γιά νά μὴ φθάσουν στή σωτηρία! Ὡστε λοιπὸν φθάνω νά παντρευτῶ γιά νά χάσω τὴ σωτηρία μου;... Εἶναι δυστύχημα· εἶναι αὐτόχρημα δυστύχημα!

Γι' αὐτό ἅς προσέξουμε, γιατί ὅλα αὐτὰ συμβαίνουν ἐπειδὴ καί ὁ ἄνδρας δέν ξέρει τὴ θέση του, καί ἡ γυναίκα δέν ξέρει τὴ δική της τὴ θέση. Ὁ μὲν ἄνδρας ἀφήνει μέρος τῶν δικαιωμάτων του, ἡ δέ γυναίκα ὑπερβαίνει τὰ δικά της τὰ ὅρια, καί ξεχνᾷ ὅτι αὐτὴ ἔχει κεφαλή της τὸν ἄνδρα.

Ὁ ἱερός Χρυσόστομος λέει ὅτι ἡ Εὐά ἦταν «οὐκ ἀνασχομένη μεῖναι ἐπὶ τῶν οἰκείων ὅρων»⁹, δέν ἀνεχόταν νά μείνει μέσα στά ὅρια πού τὴν ἔβαλε ὁ Θεός.

βλ. π. Ἀθανασίου Μυτιληναίου, *Τό μυστήριον τοῦ Γάμου*, Ὁμιλία 4η, ἐκδ. Ὁρθόδοξος Κυψέλη, Θεσσαλονίκη 2011, ὅπου ἀναφέρεται ἀναλυτικὰ οἱ τρεῖς βασικοὶ σκοποὶ τοῦ γάμου.

9. Ὁμιλίαι εἰς τὴν Γένεσιν, IC', γ', PG 53, 129.

Δέν ἀνεχόταν! Ἀπό αὐτό τό «οὐκ ἀνασχομένη», ἀπό μία ἀλαζονεία δηλαδή, ἔφθασε ἡ γυναῖκα νά ὑπερβεῖ τά ὅριά της. Βέβαια, αὐτό συμβαίνει ὅχι μόνο στή γυναῖκα, ἀλλά γενικά καί στόν κάθε ἄνθρωπο, ἢ ἄνδρας εἶναι ἢ γυναῖκα· πάντα ὑπάρχουν ὅρια.

Ὅπως λέει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, «εἴσω τῶν ἡμετέρων ὅρων φιλοσοφῶμεν»¹⁰, πρέπει νά φιλοσοφοῦμε μέσα στά ὅριά μας. Ἔχουμε ἕναν κύκλο μέσα στόν ὁποῖο κινούμαστε. Δέν πρέπει νά ὑπερβοῦμε αὐτήν τήν περιφέρεια τοῦ κύκλου. Ἄν τήν ὑπερβοῦμε, θά ἔχουμε ζημιά.

Σημειώστε δέ ὅτι αὐτή ἡ ὑπέρβαση πολλές φορές ἔχει γίνει θεότητα! Πῶς ἔχει γίνει; ἐν ὀνόματι τῆς προόδου! Αὐτή ὅμως ἡ ὑπέρβαση γίνεται καί καταστροφή τοῦ ἀνθρώπου.

Θά πεῖ κάποιος: Τό νά μένω μέσα στά ὅρια ἐνός κύκλου – ἅς πάρουμε αὐτό τό σχῆμα – εἶναι κάτι πολύ ἀναχρονισμένο. Τέλος πάντων, δέν μπορῶ νά βγῶ ἔξω ἀπό τά ὅρια τοῦ κύκλου; Δέν ἔχω τήν δυνατότητα νά ἐξερευνήσω κάτι πιό πέρα ἀπό τά ὅρια αὐτά;

Ναί, ἀλλά πρόσεξε· ἂν ὑπερβεῖς τά ὅριά σου, θά τό πληρώσεις ἀκριβά.

Δέν ἔχω τό δικαίωμα νά ἐξερευνήσω τό σύμπαν; ὅλη τή φύση;

Ἔχεις τό δικαίωμα αὐτό, ἅμα θέλεις.

Ἡ ἀκόμη, τό νά κατεβῶ μέσα σ' αὐτή τή δομή τοῦ ἀτόμου, καί νά πάω στούς μακρινούς γαλαξίες γιά νά μάθω καί νά γνωρίσω, δέν ἔχω τό δικαίωμα;

10. Λόγος KZ', Θεολογικὸς Πρῶτος, Κατὰ Εὐνομιανῶν προδιάλεξις, PG 36, 17A.

Ἐπιτρέπατέ μου ἐδῶ νά πῶ, χωρίς νά μέ κατηγορήσετε: Γνώρισες, ἄνθρωπε, πρῶτα τόν ἑαυτό σου; Γνώρισες τά τοῦ οἴκου σου, δηλαδή αὐτά πού εἶναι κοντά σου; Τέλος πάντων. Θέλεις νά πᾶς πύο μακριά; Θέλεις νά ἐρευνήσεις; Καλά, κάν' το καί αὐτό. Δέν θά κάνεις κάτι κακό· θά βγεῖ κάτι καλό ἀπ' αὐτό, ὅπωςδῆποτε· θά δοξασθεῖ ὁ Θεός, θά δεῖς τά θαυμάσια τοῦ Θεοῦ. Πρόσεξε ὅμως· τίς γνώσεις αὐτές μπορεῖς νά ἐπεκταθεῖς. Ἄν ἤθελες ὅμως νά χρησιμοποιήσεις αὐτές τίς γνώσεις γιά κάποιους σκοπούς τῆς ζωῆς σου, πρόσεξε ποιοί εἶναι αὐτοί οἱ σκοποί, γιατί κινδυνεύεις νά καταστραφεῖς.

Ἐνα τυπικό παράδειγμα, σύγχρονο, πολυσυζητημένο κατά κόρον στήν ἐποχή μας, εἶναι καί ἡ ἀτομική ἐνέργεια –τήν ὁποία βεβαίως δέν εἶχαμε ἐλευθερώσει παλαιότερα· τώρα τήν ἐλευθερώσαμε ἀπό τήν ὕλη– τήν κρατᾶμε στά χέρια μας, καί χαριεντιζόμαστε καί παίζουμε καί λέμε: *Μή μοῦ κάνεις τόν σπουδαῖο* –μέ συγχωρεῖτε πού μιλάω ἔτσι– *μή μοῦ κάνεις τόν καμπόσο, γιατί σοῦ πετάω τήν ἀτομική ἐνέργεια στά μοῦτρα καί σέ διαλύω!* Ναί, ἀλλά ἄν διαλύσεις τόν ἄλλον –εἶπα, μέ συγχωρεῖτε πού μιλάω ἔτσι· τό κάνω γιά νά ζωντανέψω τόν λόγο– ἄν πετάξεις τήν ἀτομική ἐνέργεια στά μοῦτρα τοῦ ἄλλου, τά σκάγια θά πάρουν καί τά δικά σου τά μοῦτρα... Διότι ἡ Γῆ εἶναι περιορισμένη· τί θά κάνεις; Ἄμα λοιπόν μολύνεις τή Γῆ μέ τήν ἀτομική ἐνέργεια, θά καταστραφεῖς κι ἐσύ.

Σήμερα ἀναρωτιόμαστε: *Νά φᾶμε ψάρια ἢ ὄχι; Νά φᾶμε κρέας ἢ ὄχι; Τί νά φᾶμε; Τί νά πιοῦμε; Τί νά ἀναπνεύσουμε;... Τί νά σᾶς πῶ; Σᾶς βεβαιώνω ὅτι ὅλα*

γύρω μας ἔχουν μέσα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα πού δημιουργοῦν ἀρρώστιες στούς ἀνθρώπους. Εἶναι ἢ δέν εἶναι γιά τήν καταστροφή τοῦ ἀνθρώπου αὐτά;

Ναί λοιπόν, νά ἐξερευνήσεις, ἀλλά νά γίνεις ἅγιος πρῶτα. Ἐάν δέν εἶσαι ἅγιος καί κάνεις ἐξερευνήσεις, αὐτά πού θά βρεῖς θά εἶναι γιά τή ζημιά σου. Ἐάν τό θέλετε, εἶναι ἀκριβῶς ὁ καρπός τοῦ δένδρου τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καί τοῦ κακοῦ. Πρόθεση τοῦ Θεοῦ δέν ἦταν νά μή δοκιμάσουν ποτέ οἱ πρωτόπλαστοι τόν καρπό ἐκεῖνον, ἀλλά νά δοκιμάσουν ἐφόσον θά ὠριμάζαν. Αὐτοί ὅμως δοκίμασαν πρὶν ὠριμάσουν.¹¹

Ἔτσι καί ἡ ἀνθρωπότητα δοκιμάζει πρὶν ὠριμάσει. Ἔτσι καί ἡ νεολαία μας δοκιμάζει μερικά πράγματα πρὶν ὠριμάσει. Μιά κοπέλα σήμερα βγαίνει στό πεζοδρόμιο γιατί ζηλεύει καί θέλει νά ἀποκτήσει φίλο. Ἕνας νεαρός, ἕνα παιδί, ἕνας ἔφηβος, κινεῖται στό πεζοδρόμιο γιατί θέλει νά πάει σέ τόπους νά γνωρίσει κοπέλες, νά ἀποκτήσει φίλη. Μά αὐτά ζημιώνουν. Δέν καταλαβαίνει ὅτι αὐτό τό πράγμα εἶναι ζημιά; Διότι ὑπάρχει ἡ ἀνωριμότητα. Τί θά κάνει παρακάτω; Δέν θά πετύχει τίποτα ἄλλο, παρὰ νά πέσει στήν ἁμαρτία. Καί μετὰ;...

Ἄν ἔχετε δεῖ κάτι κασιδιάρικες κότες, πού τούς πέφτουν τὰ φτερά, ξεπουπουλιασμένες... ἔτσι μοιάζει

11. Γιά τήν προσωρινότητα τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ συγκεκριμένου καρποῦ λόγῳ ἀνωριμότητος τῶν πρωτοπλάστων, βλ. ἀγ. Θεοφίλου Ἀντιοχείας, *Πρὸς Αὐτόλυκον*, 2.25, PG 6, 1092AB, καί ἀγίου Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως, Περὶ Παραδείσου, κεφ. ΚΕ'*, PG 94, 916D-917BC. Ἐπίσης βλ. π. Ἀθανασίου Μυτιληναίου, *Ἡ Γένεσις, Τόμος Δ'*, *Μαθήματα 39ο - 41ο*, ἐκδ. Ἱεράς Μονῆς Κομνηνείου, Στόμιον Λαρίσης 2020.

μιά κοπέλα, όχι λιγότερο και ένα αγόρι, πού δυστυχώς έπεσαν στην άμαρτία! Ήφυγε πιά από πάνω τους όλη ή ζωηρότητα και όλη ή ικμάδα, ή φρεσκάδα τής νεότητος!

Και μάλιστα τό δυστύχημα είναι ότι όχι μόνο πέφτουν πιά οί σωματικές τους δυνάμεις, αλλά ύπάρχει ένα κατάντημα, ύπάρχει μιά κατάσταση άξιοθρήνητη, όταν βλέπεις από μακριά τέτοια πρόσωπα, τέτοια άτομα νεαρά, νά είναι γερασμένα πριν από τά είκοσι πέντε τους χρόνια... γέροντες, σέ τόσο νεαρή ήλικία! Δέν είναι μόνο τό σῶμα· έχει γεράσει και ή ψυχή τους, και πέφτουν σέ μιά απογοήτευση. Και ένῶ θά έπρεπε ένας νέος νά έχει ζωτικότητα ψυχής, μέσα του νά έχει τάσεις και έφέσεις δημιουργικότητος, όλα αυτά τά πράγματα τινάζονται στον άέρα, επειδή πολύ πρώιμα δοκίμασε... τή ζωή!

Και έτσι ποιός πληρώνει; Πληρώνει και ό νέος, πληρώνει και όλόκληρη ή κοινωνία, μέ όλη αυτή τήν κατάσταση. Γι' αυτό σᾶς λέω ᾶς προσέξουμε· πρέπει νά μάθουμε τά ὅριά μας. Θά επαναλάβω τό του άγίου Γρηγορίου: «είσω τῶν ήμετέρων ὁρων φιλοσοφῶμεν»· νά φιλοσοφοῦμε, νά κινούμαστε έντός τῶν ὁρίων πού ό Θεός μᾶς έχει ὀρίσει.

Άλλά, για νά επανέλθω, νομίζω ότι ό φεμινισμός τά πάντα, σήμερα ιδίως, τά έχει ανατρέψει. Κι εκείνο πού φοβᾶμαι –μακάρι νά βγῶ ψεύτης, αν κι αυτά είναι μακροπρόθεσμα πράγματα– είναι ότι ίσως για πάντα θά ύπάρχει αυτή ή κατάσταση τής ανατροπής. Διότι, όταν κάποια μερίδα ανθρώπων, μάλιστα ό μισός πληθυσμός τής γῆς, οί γυναῖκες, έχουν κατακτήσει κάποια

παραπάνω δικαιώματα, δέν ξέρω εάν θά δέχονταν νά ἐπιστρέψουν πάλι στή θέση τους ἐκείνη τήν σωστή, ἀλλά καί οἱ ἄνδρες νά καταλάβουν μερικά πράγματα, ὥστε νά μποροῦσε ἡ κοινωνία νά γίνει σωστή. Πολύ φοβᾶμαι μήπως αὐτή ἡ ἀνατροπή εἶναι γιά πάντα.

Πάντως, γιά νά ξαναγυρίσω στό θέμα μας, ὁ Ἀδάμ ἔχει ἀκέραιη τήν εὐθύνη γιά ὅλη αὐτή τήν κατάσταση.

Ὁ ἱερός Χρυσόστομος, ζωντανεύοντας τόν λόγο του, λέει στόν Ἀδάμ: «Λοιπὸν μηδὲ τῇ γυναικὶ μόνῃ τὴν αἰτίαν ἐπίγραφε, ἀλλὰ καὶ τῇ ῥαθυμίᾳ τῇ σεαυτοῦ»¹². Νά μὴν ἀποδίδεις λοιπὸν τήν αἰτία τῆς ὅλης καταστάσεως μόνο στή γυναίκα, ἀλλὰ καί στή δική σου ἀνεμελιά, στή δική σου ὀκνηρία.

Ἀλλά ὁ Ἀδάμ, μέ τό νά μεταθέτει τήν εὐθύνη στόν Θεό –τί τοῦ εἶπε; ἡ γυναίκα πού μοῦ ἔδωσες, αὐτὴ φταίει– ἀλλά καί ταυτοχρόνως μέ τό νά προσβάλλει καί τήν Εὐα ὅτι αὐτὴ φταίει, τήν ὥρα ἐκείνη ὁ Ἀδάμ δείχνει ὅτι δέν ἀναγνωρίζει τήν ἐνοχή του. Ὅμως, μέ τήν μετάθεση τῆς εὐθύνης στόν Θεό καί στήν Εὐα, τήν στιγμή ἐκείνη, γιά πρώτη φορά στήν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος, δημιουργεῖται τό ὑποσυνείδητο. Ὁ Ἀδάμ τήν στιγμή ἐκείνη ἀποκτοῦσε ὑποσυνείδητο.

Τί εἶναι αὐτό τό ὑποσυνείδητο;

Ἐδῶ θέλω τώρα πάρα πολύ νά προσέξετε μερικά πράγματα πού θά ποῦμε, ὅσο βέβαια μᾶς πάρει ὁ χρόνος.

Γιά νά κατανοήσουμε τό ὑποσυνείδητο, θά πρέπει βέβαια νά ἀναλύσουμε μερικούς ὅρους καί μερικές ἐν-

12. Ὁμιλία εἰς τὴν Γένεσιν, ΙΖ', δ', PG 53, 139.

νοιες, πού ίσως σκόρπια νά σᾶς εἶναι γνωστές, ἐπειδὴ λίγο-πολύ τίς ἀκοῦμε ἢ τίς διαβάζουμε.

Εἶπαμε ὅτι ὁ Ἀδάμ ἀρνήθηκε τὴν ἐνοχή του. Δέν φταίω ἐγώ· ἡ γυναῖκα πού μοῦ ἔδωσες. Καί τό βάρος πέφτει στή φράση πού μοῦ ἔδωσες. Δηλαδή, *φταῖς ἐσύ, ὁ Θεός*. Ἀλλά μέ τό νά μεταθέσει τὴν εὐθύνη καί μέ τό νά ἀποκτήσει ὑποσυνείδητο, δημιουργοῦσε στόν ἑαυτό του καί στοὺς ἀπογόνους του μία τραγωδία. Αὐτή ἡ τραγωδία ὑπάρχει μέχρι σήμερα· καί ὅσο προχωρεῖ ἡ ἀνθρωπότητα, τόσο περισσότερο θά γίνεται βαθύτερη καί πλατύτερη, σέ βαθμό μάλιστα πού ὁ ἄνθρωπος πιά δέν ξέρω ἂν θά μπορεῖ νά τὴν ἀντέξει. Θά τό δεῖτε στό τέλος τοῦ θέματος πόσο μεγάλωσε αὐτή ἡ ἀνθρώπινη τραγωδία.

Ὅταν ὁ Θεός δημιούργησε τόν ἄνθρωπο, τοῦ ἔβαλε τὴ γνωστικὴ συνείδηση· αὐτὴ εἶναι ἔμφυτη. Καί πλάι τοῦ ἔβαλε τὴν ἠθικὴ συνείδηση· καί αὐτὴ εἶναι ἔμφυτη.

Τί εἶναι ἡ γνωστικὴ συνείδηση;

Τά μεγάλα παιδιά, πού πηγαίνετε στίς τελευταῖες τάξεις τοῦ Λυκείου, ἴσως θά τό ἔχετε κάνει σάν θέμα. Ἡ γνωστικὴ συνείδηση εἶναι ἡ αὐτοσυνείδηση, ὅτι ἐγώ εἶμαι ἐγώ, καθὼς καί ὁ τρόπος νά γνωρίσω ὅ,τι θά γνωρίσω. Αὐτό λέγεται *γνωστικὴ συνείδηση*.¹³

Ἡ λέξη *συνείδηση* παράγεται ἀπὸ τό ρῆμα *σύννοια* (*σύν+οἶδα*, πού εἶναι ἓνα ἀπὸ τά ἀνώμαλα ρήματα τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσας, πού θά πεῖ γνωρίζω) καί σημαίνει γνώση· ἀλλά γνώση τοῦ ἑαυτοῦ μου, γνώση τῆς ἴδιας τῆς ὑπάρξεώς μου.

13. Βλ. π. Ἀθανασίου Μυτιληναίου, *Ἡ Γένεσις, Τόμος Ε΄, Μάθημα 59ο*, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Κομνηνείου, Στόμιον Λαρίσης 2021.

Όταν, επί παραδείγματι, λέει ὁ Θεός «ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν»¹⁴, ἐγὼ εἶμαι ὁ ὑπάρχων, ἐκεῖνο τὸ «ἐγὼ εἰμι» εἶναι σπουδαῖο, γιατί δείχνει ὅτι ἔχουμε ἕναν Θεό ὁ ὅποιος ἔχει καί πρόσωπο καί αὐτοσυνειδησία. Δέν μπορούμε νά ἐννοήσουμε πρόσωπο χωρίς αὐτοσυνειδησία, ὅτι δηλαδή αὐτό τὸ πρόσωπο δέν γνωρίζει τόν ἑαυτό του· εἶναι ἀκατανόητο πράγμα. Διότι, ἂν δέν εἶχαμε αὐτοσυνειδησία τοῦ προσώπου, δέν θά εἶχαμε πρόσωπο.

Ἔτσι, ἔχουμε τήν γνωστική συνείδηση, ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἐγὼ, ἐσεῖς εἴσατε σεῖς, καί ὅτι ἐγὼ δέν μπερδεύω τὸ δικό μου ἐγὼ μέ τὸ δικό σας. Αὕτη λοιπόν ἡ αὐτοσυνειδησία εἶναι κυριότατο καί σπουδαιότατο στοιχεῖο ἀπό ὅ,τι ἔχει χαρίσει ὁ Θεός στό ἀνθρώπινο πρόσωπο.

Ἀλλά σᾶς εἶπα ὅτι ὁ Θεός δημιούργησε στόν ἄνθρωπο καί τήν ἠθική συνείδηση. Τί εἶναι αὕτη ἡ ἠθική συνείδηση; Εἶναι ἡ γνώση τῆς σχέσεως μέ τόν Θεό, ἀγαθῆς ἢ κακῆς, ὁμαλῆς ἢ ἀνώμαλης· τὸ νά γνωρίζω δηλαδή ἂν ἔχω καλές ἢ κακές σχέσεις μέ τόν Θεό. Ἡ ἠθική λοιπόν συνείδηση εἶναι αὐτό.

Ξέρετε, ἡ ἠθική συνείδηση εἶναι ἡ ἀφετηρία ὅλου τοῦ κακοῦ. Ὅχι βεβαίως ὅτι φταίει ἡ ἠθική συνείδηση· ἀλλά ἀπό αὐτήν ξεκινᾷ ἡ ἐπίγνωση τῶν κακῶν μου σχέσεων μέ τόν Θεό, πού σέ συνδυασμό μέ τήν ἐπιμονή μου νά μή διορθώνω τά πράγματα, φτάνω στήν τραγωδία πού σᾶς εἶπα προηγουμένως. Ὡστε λοιπόν τί εἶναι ἡ ἠθική συνείδηση; τὸ νά ἔχω μιά πληροφορία μέσα μου γιά τὸ ἂν ἔχω καλές ἢ κακές σχέσεις μέ τόν Θεό.

Αὐτό, εἴτε τὸ θέλουμε εἴτε δέν τὸ θέλουμε, εἶναι

14. Ὑξοδ. 3, 14.

μία πραγματικότητα. Σήμερα δεχόμαστε τήν ηθική συνείδηση, αλλά δέν θέλουμε νά δεχθoύμε ὅτι αὐτή ἔχει τήν ἀναφορά της στόν Θεό. Μιλᾶμε γιά ἓνα ὑπερεγώ, ὅπως μεγάλοι ψυχίατροι τό ὀνομάζουν. Αὐτό ὅμως εἶναι κάτι ἀφηρημένο.¹⁵ Ὁ ἄνθρωπος ἔχει τήν ἀναφορά του στόν Θεό. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι μία θεολογική ὕπαρξη, ἔχει μεταφυσικές διαστάσεις· αἰσθάνεται ὅτι κάθε πράξη του ἔχει σχέση μέ τόν Θεό, πού εἴτε τόν ἀπομακρύνει εἴτε τόν πλησιάζει στόν Θεό.¹⁶

15. Τό Ἐκεῖνο, τό Ἐγώ καί τό Ὑπερεγώ (λατ. *Id, Ego, Superego*) εἶναι οἱ τρεῖς συνιστώσες τοῦ μοντέλου γιά τή δομή τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς στά πλαίσια τῆς δεύτερης τοπικῆς θεωρίας τοῦ Σίγκμουντ Φρόϋντ. Σύμφωνα μέ αὐτό τό δομικό μοντέλο, τό Ἐκεῖνο ἀντιπροσωπεύει τά κίνητρα, τά ἔνστικτα καί τίς βιολογικές ἀνάγκες τοῦ ἀτόμου, καί συνεπῶς εἶναι ἔμφυτο· τό Ἐγώ ἀποτελεῖ τό λογικό μέρος, πού, ἂν καί δέν εἶναι ἔμφυτο, ἀναπτύσσεται καί καλλιεργεῖται μέ τήν ἐπίδραση τῆς συσσωρευμένης ἐμπειρίας· καί τέλος τό Ὑπερεγώ ἀντιπροσωπεύει ὅλες τίς θετικές, ἠθικές καί κοινωνικές ἀξίες τοῦ ἀτόμου, ἀποτελώντας κατά κάποιον τρόπο τήν ἠθική συνείδηση.

16. Βλ. ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, *Λόγος εἰς τὰ Θεοφάνεια*, PG 36, 321D-324AB: «Τοῦτο δὴ βουλευθεὶς ὁ τεχνίτης ἐπιδείξασθαι Λόγος, καὶ ζῶον ἓν ἐξ ἀμφοτέρων, ὁράτου τε λέγω καὶ ὁρατῆς φύσεως, δημιουργεῖ τὸν ἄνθρωπον· καὶ παρὰ μὲν τῆς ὕλης λαβὼν τὸ σῶμα ἤδη προϋποστάσης, παρ' ἐαυτοῦ δὲ πνοὴν ἐνθεῖς (ὁ δὴ νοερὰν ψυχὴν καὶ εἰκόνα Θεοῦ οἶδεν ὁ λόγος), οἶόν τινα κόσμον δεύτερον, ἐν μικρῷ μέγαν, ἐπὶ τῆς γῆς ἵστησιν, ἄγγελον ἄλλον, προσκυνητὴν μικτόν, ἐπόπτην τῆς ὁρατῆς κτίσεως, μύστην τῆς νοουμένης, βασιλέα τῶν ἐπὶ γῆς, βασιλευόμενον ἄνωθεν, ἐπίγειον καὶ οὐράνιον, πρόσκαιρον καὶ ἀθάνατον, ὁρατὸν καὶ νοούμενον, μέσον μεγέθους καὶ ταπεινότητος· τὸν αὐτόν, πνεῦμα καὶ σάρκα... ζῶον ἐνταῦθα οἰκονομούμενον, καὶ ἀλλαχού μεθιστάμενον, καὶ πέρας τοῦ μυστηρίου τῇ πρὸς Θεὸν νεύσει θεοούμενον». Περὶ καὶ τοῦ ἰδίου Λόγος εἰς τὸ Πάσχα, PG 36, 632BC.

Ἔτσι, ὅταν ὁ Ἀδάμ ἀμάρτησε ἀπέναντι στόν Θεό, τότε δημιουργήθηκε μιὰ ἐνοχή. Σκέφτηκε, ἀντελήφθη, ἔνιωσε ὅτι τὰ πράγματα δέν πῆγαν καλά μέ τόν ἑαυτό του ἀπέναντι στόν Θεό, γιατί παρέβη τήν ἐντολή Του. Ἔτσι ἡ σχέση ἀνάμεσα στόν Ἀδάμ καί τόν Θεό χάλασε. Αὐτό λέγεται *αἶσθημα ἐνοχῆς*.

Ἐλεγχόμενος δέ ὁ Ἀδάμ ἀπό τόν Θεό, Ἀδάμ, *ποῦ εἶσαι*; ἀπάντησε: Ἄκουσα τή φωνή σου καί κρύφτηκα, γιατί φοβήθηκα, ἐπειδὴ εἶμαι γυμνός... Ποιός σοῦ εἶπε ὅτι εἶσαι γυμνός; καί γιατί φοβήθηκες; Πῆγες νά κρυφτεῖς γιά ποιόν λόγο;... Ὅλα αὐτά δείχνουν καταστάσεις ἐνοχῆς. Ὁ φόβος, ἡ σύγχυση, καί ἀργότερα, ἅμα χρονίσουν αὐτά, τό ἄγχος –ἐννοεῖς πού τίς γνωρίζετε πολύ καλά–, ὅλα αὐτά δημιουργήθηκαν ἀμέσως μέσα στόν Ἀδάμ· ἀπό πού; ἀπό τήν ἐνοχή.

Ἔτσι, ὅταν ὁ Θεός εἶπε Ἀδάμ, *ποῦ εἶσαι*; τή στιγμή ἐκείνη ὁ Ἀδάμ βρέθηκε σ' ἓνα σταυροδρόμι. Ὑπῆρχαν δύο ἐπιλογές. Ὅπως, σ' ἓνα σταυροδρόμι, λέμε: *Τώρα ποιόν δρόμο νά πάρουμε; Νά πάρουμε αὐτόν ἢ νά πάρουμε ἐκεῖνον*; Ἡ θά ἀποδεχόταν τήν ἐνοχή του, θά τήν ὁμολογοῦσε καί θά ζητοῦσε συγνώμη ἀπό τόν Θεό –*Ναί, Κύριε, παρέβηκα τήν ἐντολή Σου. Δέν ξέρω πῶς τὰ κατάφερα... Συγχώρεσέ με!*– ἢ θά ἀρνιόταν τήν ἐνοχή του καί θά τήν ἐπέριπτε στόν Θεό ἢ στόν πλησίον του.

Στήν προκειμένη περίπτωση, ὁ Ἀδάμ αὐτό ἔκανε· δέν ἀκολούθησε τόν πρῶτο δρόμο, ἀλλά τόν δεύτερο· δηλαδή δέν ἀναγνώρισε τήν ἐνοχή του, ἀλλά τήν ἀρνήθηκε, καί εἶπε στόν Θεό: *Δέν φταίω ἐγώ· φταῖς ἐσύ, πού μοῦ ἔδωσες τή γυναῖκα· καί συνεπῶς, ἂν δέν εἶχα*

τούτην, τή γυναίκα, ἐγὼ δὲν θά εἶχα ὑποστειῖ αὐτήν τή ζημιά. Ἔτσι, ἐπιρρίπτει τήν εὐθύνη καί στόν Θεό καί στή γυναίκα.

Ἀλλά ὁ Ἀδάμ ἀρνήθηκε τήν ἐνοχή του, ἄν κι αὐτή ἦταν σαφής. Αὐτό τό βλέπουμε καί σ' ἕναν ἄνθρωπο πού ξέρουμε ὅτι ἔχει κάνει κάτι κακό, ἀλλά σοῦ λέει Ὅχι ἐγὼ· ἰδέα σου εἶναι... Δέν τό ἔκανα ἐγὼ αὐτό τό πράγμα! Μά ἀφοῦ τό ἔκανες! Ἐγὼ δὲν τό ἔκανα... Δέν φταίω ἐγὼ σ' αὐτό!... Ἀρνηση ἐνοχῆς –ἕνα σύνηθες φαινόμενο, συνηθέστατο!

Θέλετε νά σᾶς πῶ ἕνα παράδειγμα, πάλι ἀπό τά μικρά παιδάκια; Προσέξτε. Συνήθως λέμε ὅτι τό μικρό παιδί εἶναι ἀθῶο. Ὁ Χριστός βέβαια εἶπε ὅτι ἄν δέν γίνουμε σάν τά παιδιά, δέν μπαίνουμε στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ.¹⁷ Τό παιδί ὅμως εἶναι καί εἰκόνα καί ὁμοίωση τοῦ παλαιοῦ Ἀδάμ!

Τότε πῶς προβάλλεται ὡς πρότυπο;

Ἦ, βέβαια, δέν ἀναφέρεται στό σημεῖο αὐτό ὁ Χριστός, ἀλλά στό γεγονός ὅτι τό παιδί γρήγορα ξεχνάει τό κακό. Δηλαδή, ἄν τό πειράξεις, θά κλάψει, θά σέ κάνει ἐχθρό γιά μιὰ στιγμή· ὕστερα ὅμως ἀπό λίγο θά τό ξεχάσει καί θά παίζει μαζί σου. Δηλαδή ἔχει μία ἀφέλεια. Τό παιδί δέν κρατάει μέσα του τό κακό. Γι' αὐτό ὁ Κύριος εἶπε ἄν δέν γίνετε σάν τά παιδιά, σᾶς βεβαιώνω ὅτι στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ δέν θά μπεῖτε.¹⁸

Κατά τά ἄλλα; τό παιδί εἶναι ἐγωκεντρικότατο! Σᾶς εἶπα, εἶναι εἰκόνα καί ὁμοίωση τοῦ παλαιοῦ Ἀ-

17. Βλ. *Μαθ.* 18, 3.

18. Βλ. *Α΄ Κορ.* 14, 20: «Ἀδελφοί, μὴ παιδιά γίνεσθε ταῖς φρεσίν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζετε, ταῖς δὲ φρεσὶ τέλειοι γίνεσθε».

δάμ. Ἄμα πεῖτε σ' ἓνα μικρό παιδάκι ὅτι ἔκανε μιά ζημιά, θά τήν ἄρνηθεῖ.

Προσωπικά, μοῦ φέρουν γιά ἐξομολόγηση μικρά παιδάκια, τεσσάρων, πέντε χρονῶν – ὅχι παραπάνω, γιατί μετά ἀρχίζει νά ὑπάρχει κάποια ώριμότητα στό παιδί, καταλαβαίνει μερικά πράγματα– γιά νά μάθουν, νά συνηθίσουν στό κλίμα τῆς Ἐξομολογήσεως. Κάποτε ρωτάω ἐγώ τό μικρό παιδάκι, ἐάν οἱ γονεῖς δέν τό ἔχουν βοηθήσει, ἐννοεῖται, νά πεῖ τά ἁμαρτήματά του. Συνήθως οἱ γονεῖς προετοιμάζουν τό παιδί: *Θά πεῖς ὅτι λές ψέματα... ὅτι μαλώνεις μέ τά ἀδελφάκια σου... τά γνωστά.* Ἄν ὅμως τό παιδί δέν ἔχει καθοδηγηθεῖ ἀπό τούς γονεῖς, τότε τό ρωτάω ἐγώ: *Μήπως, παιδάκι μου, λές κανένα ψεματάκι;... Ὅχι ἐγώ, μοῦ ἀπαντάει ἡ ἀδελφή μου λέει ψέματα!... Ἐγώ χαμογελῶ, γιατί βλέπω μπροστά μου τόν Ἀδάμ!*

Δέν θά ἦταν ἀρκετό νά πεῖ *λέω ἢ δέν λέω ψέματα* καί νά περιοριστεῖ στόν ἑαυτό του; Γιατί νά πεῖ *ὅχι ἐγώ ἀλλά ἡ ἀδελφή μου*; Γιατί νά ἐπιρρίψει τήν εὐθύνη σέ ἄλλον; Νά εἶστε σίγουροι δέ ὅτι ὅταν ὁ ἄλλος ἐπιρρίπτει τήν εὐθύνη στόν ἄλλο, κάνοντας μετάθεση τῆς ἐνοχῆς του, ὅπως τό μικρό αὐτό παιδάκι πού λέει *ὅχι ἐγώ ἀλλά ἡ ἀδελφή μου*, σίγουρα λέει ψέματα.

Ἄλλο παράδειγμα. Πᾶτε στό σχολεῖο μεθαύριο, παίξετε μπάλα, πέφτει πάνω σ' ἓνα τζάμι καί τό σπάζει. Δέν ἀντελήφθη ἡ διεύθυνση τοῦ σχολείου ποιός ἔσπασε τό τζάμι. Ἐκ τῶν ὑστέρων γίνεται ἀνάκριση, ποιός ἔσπασε τό τζάμι; ἀλλά κανείς δέν μιλάει. Ἐάν ρωτήσῃ δέ ὁ καθηγητής, ὁ διευθυντής, ἓνα παιδί *Ἐσύ τό ἔσπασες*; ἡ ἀπάντηση εἶναι: *Ὅχι ἐγώ, ἀλλά ὁ τάδε!* Ἀμέσως

πάμε νά μαρτυρήσουμε. Καί πολλές φορές, τό δυστύχημα, ἐνῶ τό σπάσαμε ἐμεῖς, λέμε τόν ἄλλον! Κι ἐκεῖνος ὅμως πού θά ἀκούσει τό ὄνομά του, καί θά εἶναι ἀνέυθυνος, θά πεῖ ἀμέσως: Ὅχι ἐγώ, κύριε καθηγητά· αὐτός τό ἔσπασε τό τζάμι! Ἄντε μετά νά βρεῖς ἄκρη...

Τί βλέπουμε λοιπόν ἐδῶ; Μετάθεση τῆς ἐνοχῆς.

Ἔτσι, γιά νά φθάσει ὁ Ἀδάμ νά ἀρνηθεῖ τήν ἐνοχή του, μέσα του κάτι πρέπει νά ἔγινε, ἀφοῦ αὐτή, οὕτως ἢ ἄλλως, φανερώθηκε. Δηλαδή αὐτή ἡ ἐνοχή ἀπωθήθηκε (ἀπό τό ρῆμα *ἀπωθῶ*, πού σημαίνει σπρώχνω), μετατοπίστηκε ἀπό τόν χῶρο τῆς συνειδήσεως, ἀπό τήν ἠθική συνείδηση, σέ ἕναν ἄλλο χῶρο.

Αὐτό συμβαίνει διότι ἡ ἠθική μου συνείδηση δέν θά ἤθελε νά δεχθεῖ... δέν τό θέλει, βρέ ἀδελφέ, δέν τό ἀνέχεται, ὅτι ἐγώ ἔκανα τή ζημιά, ὅτι ἐγώ εἶμαι ἐνοχος. Ἔτσι, παίρνω τήν ἐνοχή ἀπό τήν ἠθική μου συνείδηση καί πηγαίνω καί τήν τοποθετῶ σ' ἕναν χῶρο κάτω ἀπό τή συνείδηση, ἡ πλάι στή συνείδηση, δηλαδή σ' αὐτό πού στήν ψυχολογία ὀνομάσαμε *ὑπο-συνείδητο*. Αὐτό εἶναι μία παρασυνείδηση, εἶναι κάτι ἄλλο, ἕνας ἄλλος χῶρος, καί δέν εἶναι ἡ ἠθική συνείδηση.

Ἔτσι ὁ Ἀδάμ, τή στιγμή ἐκείνη, ὅταν ἀρنيόταν τήν ἐνοχή του ἀπέναντι στόν Θεό, ἀρνούμενος νά τή δεχθεῖ, ἀπωθοῦσε τήν ἐνοχή του στό ὑποσυνείδητό του.

Τί εἶναι λοιπόν τό ὑποσυνείδητο; Αὐτό δέν εἶναι τί ἄλλο ἀπό αὐτό πού δέν θά ἤθελε ἡ συνείδηση νά ἀναγνωρίσει ἢ νά δεχθεῖ ὡς ἐνοχή. Δέν ἀναγνωρίζει ὅτι αὐτό εἶναι ἐνοχή. Ἀπό τή στιγμή πού ἡ συνείδηση ἀρνεῖται αὐτό τό πράγμα, αὐτό κατεβαίνει στό ὑπόγειο τοῦ σπιτιοῦ.

Γιατί τό εἶπα ὑπόγειο; Διότι παρομοιάζεται μέ μία εἰκόνα ὅλο αὐτό τό θέμα πού λέμε τώρα. Ἡ συνείδηση μέ τό ὑποσυνείδητο θεωρεῖται ὡς μία οἰκοδομή μέ δύο πατώματα· ἓνα ἰσόγειο καί ἓνα ὑπόγειο.

Τό ἰσόγειο φωτίζεται, καί εἶναι ὁ χώρος τῆς συνειδήσεως, τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως. Ἄν συμβεῖ κάποια ἐνοχή, ἀμέσως ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά κρίνει καί νά πεῖ ὅτι αὐτό δέν εἶναι σωστό. Ὑπό τό φῶς λοιπόν τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως, τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ καί τά λοιπά, καταλαβαίνουμε ὅτι αὐτό δέν εἶναι σωστό. Ἄν ὅμως δέν μᾶς ἀρέσει αὐτό καί τό ἀρνούμεστε, ἐνῶ τό διαπράξαμε, τότε ἀνοίγουμε μία καταπακτή, ἀρπάζουμε τήν ἐνοχή ἀπό τά μαλλιά... θέλει δέ θέλει, τήν πετᾶμε μέσα στό ὑπόγειο, καί κλείνουμε ἀπό πάνω τήν καταπακτή· δηλαδή τήν βάζουμε στό ὑπόγειο τῆς οἰκοδομῆς πού ἀναφέραμε, στό ὑποσυνείδητο.

Ὅταν κοιμόμαστε, ἡ συνείδηση εἶναι χαλαρή. Τότε ἐκεῖνο πού ἀρνήθηκα τήν ἡμέρα ὡς ἁμαρτία, αὐτό πού ἄρπαξα καί τό πέταξα στό ὑπόγειο, στό ὑποσυνείδητο, καί μετά ἔκλεισα ἐρμητικά τήν καταπακτή, κατὰ τήν νύχτα, ἐκεῖ πού κοιμᾶμαι μέ χαλαρή τή συνείδηση, αὐτό ἔρχεται δειλά-δειλά, σηκώνει τήν καταπακτή, βγαίνει στόν χώρο τῆς συνειδήσεως, καί βλέπω ὄνειρα πού δέν εἶναι παρὰ ἡ φωνή τοῦ ὑποσυνειδήτου. Φοβερό πράγμα!

Ἔτσι, βλέπει κανεῖς ὄνειρα βασανιστικά· κι αὐτά δέν εἶναι τίποτα ἄλλο παρὰ μέ συμβολικό τρόπο –προσέξτε τί εἶπα· μέ συμβολικό τρόπο– τά τοῦ ὑποσυνειδήτου, πού ἐμφανίζονται στή συνείδηση μέσα ἀπό τά ὄνειρα.

Γι' αυτό, ένα όνειρο δέν έχει αξία μέ τήν έννοια τοῦ όνειροκριτή, δηλαδή *εἶδα ένα βάτραχο, καί συνε-
πῶς θά βρέξει...* ἀλλά ἔχουν μιὰ ἀξία τά όνειρα γιατί,
ὅπως τό λέει καί ἡ Σοφία Σολομώντος,¹⁹ ἀντικατοπτρί-
ζουν τόν ἔσω ἄνθρωπο· ὄχι τόν ἄνθρωπο τῆς συνειδή-
σεως, ἀλλά τόν ἄνθρωπο τοῦ ὑποσυνειδήτου.²⁰

Ἀλλά ἐπειδή ὅμως ἡ ὥρα πέρασε, καί τό θέμα εἶ-
ναι πολύ σημαντικό, θά παρακαλέσω νά ἔρθετε ὅλοι
τήν ἐρχόμενη φορά, ὥστε νά τό τελειώσουμε.

Κυριακή, 27 Ἰανουαρίου 1985

19. Βλ. Σοφ. Σολ. 18, 17· 19.

20. Ἡ Ψυχολογία ἀσχολεῖται μέ τήν ἀνάλυση καί τήν ἐρμηνεία τῶν όνειρων στό πλαίσιο τῆς Ψυχαναλυτικῆς ψυχοθεραπείας καί προσπαθεῖ νά *φωτίσει* μέσα ἀπό αὐτά τόν ἐσωτερικό κόσμο πού πάσχει, νά ἀνακαλύψει τίς βαθύτερες αἰτίες κάποιου προβλήμα-
τος καί νά ἀνοίξει μιὰ δίοδο στή θεραπευτική διαδικασία. Ὁ Sig-
mund Freud ὑποστήριξε πῶς τά όνειρα ἀποτελοῦν *βασιλική ὁδό
πρός κατανόησιν τοῦ ἄσυνειδήτου*, δηλαδή αὐτοῦ τοῦ μέρους τῆς
προσωπικότητός μας πού δέν εἶναι προσβάσιμο σ' ἐμᾶς καί δέν
τελεῖ ὑπό τόν ἑλεγχό μας. Στό βιβλίο του *Ἑρμηνευτική τῶν όνει-
ρων* πραγματεύεται έννοιες ὅπως οἱ συνειρμοί, οἱ συμβολισμοί, τό
λανθάνον καί τό ἐκδηλο περιεχόμενο τοῦ όνειρου, οἱ ὁποῖοι ἔπαι-
ζαν πρωτεύοντα ρόλο στόν τρόπο πού ἀνέλυε τά όνειρα. Μετέπει-
τα, πολλοί θεωρητικοί τῆς ἐπιστήμης τῆς Ψυχολογίας ἀσχολήθη-
καν μέ τά όνειρα καί τή σημασία τους γιά τήν θεραπευτική διαδι-
κασία, ὅπως ὁ Jung καί ὁ Lewin. Ὁρισμένοι ἀπό αὐτούς διαφώνη-
σαν μέ τίς ἀπόψεις τοῦ Freud καί διαφοροποιήθηκαν έντελῶς, ἐ-
νῶ ἄλλοι προχώρησαν ένα βῆμα παραπέρα τίς σκέψεις του, δο-
μώντας νέες θεωρίες ἢ ἐπεκτείνοντας τίς ὑπάρχουσες.